

Şuşaya köçməyi səbirsizliklə gözləyən bir ailənin 4 nəsli

“Bir oğlum var, ona deyirdim ki, bu, bizim evimizdir, filan yerdədir, şəkli budur, zaman gələr...”

“Atam deyirdi ki, Şuşa şəhərdir, bizim orda evimiz var. Ermənilər aldığı üçün gedə bilmirik. İndi əsgərlərimiz Şuşanı aldı. Şuşanı mamam da aldı (anası hərbi həkimdir). Əsgərlər döyüşüb yaralananda, anam iynə vurub onları sağaldırdı”.

Bu sözləri bizə, evlərində qonaq olduğumuz şuşalı ailənin 3 yaşlı qızı **İlayda Mahmudzadə** söylədi. İlayda deyir ki, ermənilər onların evlərini pis hala salıblar: “Şuşanı alanda, babama dedim ki, get evimizə bax, gör ermənilər evimizi dağıtmayıblar ki. Babam da getdi, nənəmlə mənə evimizin şəklini göndərdi. Evimiz yerindədir, amma baxdım, hər şeyi dağıdıblar, qapıları qırıblar. İndi özümüz qapı alıb aparmalıyıq”.

İlayda həkim olub Şuşada işləmək istədiyini deyir: “Hələ ki balacayam. Böyüyüb həkim olub Şuşada işləyəcəyəm, babamı saxlayacağam”.

İlaydanın bacısı 7 yaşlı **Tacnur Mahmudzadənin** isə Şuşadakı evləri, heyətləri ilə bağlı planları çoxdur: “Atam deyib ki, Şuşadakı evi-

miz böyükdür, 2 mərtəbədir, otaq da çoxdur. Bacımla mən özümüzlə istədiyimiz otağı seçəyik və həmişə orda qalacağıq. Şuşadakı otağım üçün mənə piano alacağılar. Mən it saxlamaq istəyirəm, atam deyib ki, Şuşada sənə it alacağam. Heyətdə yelləncək quracaqlar, sürüşmək üçün yer də düzələcəklər. Heyətə çoxlu güllər ekəcəyik. Çiyələk, qarpız da etmək istəyirəm”.

“YALIN AYAQLA ORDA YAŞAMAĞI ARZU EDƏRDİM”

Fikir verdinizsə, balaca qızların hər ikisi Şuşa ilə bağlı danışanda, “atam deyir”lə başlayırlar. Şuşanı görmədikləri halda, onlarda bu sevgini yaradan da məhz **ataları Vüsal Mahmudovun** danışdıqları olub. Ancaq ataları da Şuşadan çıxanda, bir yaş yarımlıq olur. Övladlarına danışdığı da özünün gördükləri deyil, valideynlərinin ona nəql etdikləridir.

V.Mahmudov deyir ki, Şuşadan çox kiçik yaşda çıxsa da, daim evdə bu şəhərlə bağlı söhbətlər olub və o, deyilənlər əsasında Şuşanı öz beynində qurub: “Şuşanın dolama yollarından, qarda gəzəndə ayaqlarının donmamağından, saxta və küləyin olmamağından danışdırlar. Deyirdilər ki, Şuşada ağcaqanad yox idi. Şuşanın sularının şirinliyindən söz açmışdılar, amma bunu təsəvvür edə bilmirdim. Şuşa azad olunanda ordan gətirilən suyu içdim, deyilənlər nə qədər doğru imiş. Sanki ayrı bir nemət dadırdım”.

V.Mahmudov bildirdi ki, ömrünün sonuna qədər Şuşada yaşamaq istəyir: “Bakalavr, magistr təhsili almışam, idarəetmə sahəsi üzrə dövlət idarəsində çalışıram. Yeni Bakıda işimgücüm yaxşıdır, amma yalın ayaqla gedib orda yaşamağı arzu edirdim. Orda işlə təmin etsələr, etməsələr də, həyatımı orda qurub orda

yaşamaq üçün əlimdən gələni edərdim”.

Vüsal uşaq vaxtı “Qoy, mən böyüyüm, Şuşanı özüm alacağam” deyirmiş. Hətta qəzetdə bu başlıqlı yazısı da yayımlanıb. Zaman gəlir, müharibə başlayır. Ön cəbhədə olmasa da, arxa cəbhədə aktiv əməli olur.

“10-12 YAŞLARIMIZDA ŞƏHƏRİN HƏR YERİNƏ BƏLƏD İDİK”

Vüsalda bu sevgini yaradan valideynləri ilə də söhbətledik. Şuşanın hər künc-bucağına bələd olduğunu deyən Vüsalın atası Zəfər Mahmudovun uşaqlığı, gəncliyi bu şəhərdə keçib, bu ərazi ilə bağlı xatirələri də boldur: “1954-cü ildə Şuşada anadan olmuşam. Uşaqlığımda orda keçib. Gəncədə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda oxuyub, təyinatımı Şuşaya almışam, gəlib burada yaşamışam. 10-12 yaşlarımızda şəhərin hər yerinə bələd idik. Gözəl meşələrimiz var idi. Meşələrə mer-meyvə yığmağa gedirdik. Meşədə yaxşı böyütkən, zoğal, meşəarmudu olurdu. Həvəslə vedrələrimizi doldurub gətirirdik. Biz Şuşadan çıxandan sonra kondisioner gördük, istifadə etdik. Şuşada buna ehtiyac yox idi. Biz Şuşadan çıxanda, ilk olaraq Beyləqana yerləşdik, sonra Bakıya gəldik. Şuşanın havasına öyrəşdiyimiz üçün bizə başqa yerlərin iqliminə öyrəşmək çox əziyyətli oldu”.

Zəfər bəyin həyat yoldaşı Mətanət Mahmudova isə Şuşaya gəlin gəlib. Zəfər bəy xanımını Şuşaya necə gətirməsindən də danışdı: “Gəncədə bir yerdə oxuyurdum. İnstitutu bitirəndən sonra evlənəcəkdik. Şuşaya bir təyinat yeri var idi, ona da məni yazmışdılar. Təyinat məsələsi də belədir ki, zalda 100-dən çox tələbə, universitet heyəti var idi. Yoldaşımın təyi-

nat məsələsində problem yaranmışdı. Zalda hamının qarşısında durub dedim ki, biz bu xanımın evlənəcəyik, o da Şuşaya köçəcək, ona görə, onun təyinat məsələsinə bu aspektdən baxılmasını xahiş edərdim. Bir növ hamının qarşısında evlilik təklifi etmiş kimi oldum. Xanımı ayağa qaldırıb dedilər ki, siz onun dediği rəsmiyyətə razısınız? O da canla-başla razılaşdı ki, bəli, mən də Şuşaya gedirəm. Beləcə, ikimizin də təyinatını Şuşaya yazdılar və o da şuşalı oldu”.

“YARIM METR QAR YAĞIRDI, AMMA ÜŞÜMÜRDÜK”

Mətanət Mahmudova Şuşanı şuşalılardan da çox sevdiyini deyir: “Mən aran rayonunda böyümüşəm, uşaq vaxtı Kəlbəcərə, dağlara gedirdik. Sərinliyi çox sevirdim. Tələbə vaxtı Zəfər də mənə Şuşanın necə yer olmasından, havasının sərinliyindən, gözəlliyindən danışdı. Gəldiyimdə, çox gözəl yer olduğunu gördüm. Yoldaşım kənd təsərrüfatı işində, mən statistika idarəsində işlədim. 13 il orda bir yerdə yaşadım. Həqiqətən də gözəl yerdur. Şuşada yağış, dolu yağır, 5 deqəqə sonra gün çıxır. Bir də gördün ki, heyətdən kəlikotu iyi var. Heç heyətdə kəlikotu olduğunu bilmirdim, amma yağış yağanda onu sənə qoxusu ilə bildirirdi. Yarım metr qar yağır, amma üşümürdük. Qarda ciğir açıb gəzirdik. Burdakı qarla ordakı qarın fərqi var idi. Bakıda soyuq külək olur, burdakı qar ordakı ilə eyni olmur”.

Mətanət xanım deyir ki, Şuşadan çıxdıqlarında, qısa zamanda ora qayıdacaqlarına ümid etsələr də, zamanla bu ümid azalır: “Düşündük ki, qayıdacağıq, ona görə evdən çıxanda, heç nə götürməmişdik. 1 ay, 3 ay, 5 ay keçdi, dönə bilmədik. Yataqxanada qaldıq, həmin vaxtlar çox çətin keçdi. Səs-küy, ağcaqanad. Su, ocaq yox, səhərə kimi yata da bilmirdik. Qohum-əqrəba qab-qacaq filan gətirib kömək edirdi. Sonra Bakıya gəldik, özümüzlə düzən qurduq. İlk vaxtlar illər keçsə də, ümidimiz var idi ki, Şuşa alınacaq və biz öz torpağımıza qayıdacağıq. Evin sənədlərini gətirmişdim. Artıq daha çox vaxt keçdikcə, yaşımın üstünə yaş gəldikcə, ümidim azalırdı. Bir oğlum var, ona deyirdim ki, bu, bizim evimizdir, filan yerdədir, şəkli budur. Zaman gələr, biz görmərik, bəlkə sən özün də gedə bilməsən, uşaqlarına başa sal, alınanda, bilsinlər ki, ora vətənləridir, orda torpaqları var. Amma elə oldu ki, biz o torpaqların azad olunduğu günü gördük. İndi səbirsizliklə köçməyimizi gözləyirik”.

“O AĞACI QUCAQLAYIB ÖPDÜM, AĞLADIM”

Zəfər Mahmudov bildirdi ki, Şuşanı tanıyan hər kəs bu şəhəri azad etməyin əsgərlərimizə necə çətinliklə başa gəldiyinə əmindir:

bilir ki, Şuşanı almaq sadə məsələ deyildi”.

Zəfər Mahmudovun işlə əlaqəli bir müddət öncə Şuşaya getmək imkanı yaranıb. Həmin vaxt öz evlərinə də baş çəkib: “Şuşaya gedəndə, yolda keçirdiyim həyəcanımı təsəvvür etmək mümkün deyil. Daşaltıda 8 ilə yaxın aqronom işləmişəm. Kəndi qarış-qarış tanıyıram. Təzə çəkilən yol həmin kənddən keçir. O əraziyə çatanda, cavanlığım gözümün qabağından keçdi. Ordan çıxanda, 38 yaşım var idi. Ən gözəl anlarımda orda keçib. Şuşanın girişində hərbi postlardan keçəndən sonra şəhərə buraxıldım. Girişdə sərin bulaq var, ora getdik. Stəkana o sudan doldururduq, o qədər soyuq olurdu ki, stəkana tər verirdi. O sudan içdik. Həyətimizə də getdik. Ağacaların çiçək açan vaxtı idi, hər yer yamyaşıl, cənnət. Quşların cıkkıltısı. Torpağımızla, ağacımızla, evimizlə görüşdük. Ağaclarımızdan 3-4-ü qalıb. Tut ağacımız var idi, yaxşı məhsulu olurdu. O ağacı qucaqlayıb öpdüm, ağladım”.

Z.Mahmudov deyir ki, onların evində erməni ailə yaşayıb: “Biz o evi tikdik, təmirinə keçəndə, ordan çıxdım. Tikdiyimiz evdə yaşaya bilmədik. Ata yurdumuzda yaşayırdıq. Bizim ev yerindədir, amma ata evimizi dağıdıblar. Heyəti necə saxlamaqlarından hiss olunur ki, bizim evdə kasıb bir ailə yaşayıb. Çox səliqəsiz, bərbad gündə saxlayıblar. Şəhərdə biriki ev gördük ki, ora əl gəzdirmək istəyiblər, amma tam yaşamayıblar. Belə görünür ki, onlar xeyli vaxtdan sonra nələrsə etməyə başlayıblar. Gözləyirmişlər ki, bəlkə Azərbaycan gəri alacaq. Bu torpaqların onlara məxsus olmadığını bilirmişlər”.

“ŞUŞA İLƏ BAĞLI HEÇ NƏYİ DƏ UNUTMAMIŞAM”

Zəfər Mahmudovun atası, **97 yaşlı Səfər Mahmudov** hazırda Ağdam rayonunda yaşayır. Onunla telefonla əlaqə saxladıq. Deyir ki, Şuşada doğulmasa da, bu ərazi sonradan onun doğma torpağına çevrilib: “Mən Ağdamda anadan olmuşam, ali təhsil alandan sonra təyinatımı Şuşaya verdilər. Kənd təsərrüfatı idarəsinin rəisi olaraq işə başladım. Beləliklə, işim, yaşayışım Şuşada oldu. Şuşalı qızla da evləndim. Cavanlığım orda keçdi. Şuşa artıq mənim öz torpağımdır”.

S.Mahmudov Şuşadan gələn oğlundan evlərini, kəndlərini xəbər aldığını deyir: “Yaşım çox olduğuna baxmayın, hər şey yadımdadır, Şuşa ilə bağlı heç nəyi unutmamışam. Oğlum Şuşaya getmişdi, gələndə, şəkillər, videolar gətirmişdi. Oğluma deyirdim ki, Daşaltıya gedəndə nə hiss keçirdin? Gilas, gilənar bağlarını, Hadrutdakı bulaqları soruşdum. Bir də özümüzün, qonşuların evini soruşdum. Deyir ki, qonşularla aradakı hörgü dağılıb, bizim ev də yoxdur, amma oğlumun evi yerindədir. Kamal kişinin, Teymurğilin evini soruşdum. Deyir ki, onların evi dağılıb, amma heyət bilinir. Kamancha ifaçısı Əli müəllim var idi, onun evini başqa bir adam almışdı, deyir o heyəti də dağıdıblar. Qonşumuz Sitarə xanımın evini də dağıdıblar. Nuru var idi, onun evi yoxdur, amma yeri görünür. Dağıntı çoxdur və biz özümüz orda çox şeyi yenidən qurmalıyıq. Köçmə işləri başlayanda, ilk gələnlərdən biri mən olacağam. Bərpa işlərində ustaların yanında duraram, nəzəret edərdim”.

S.Mahmudov Şuşanın çox bərəkətli torpağı olduğunu da əlavə etdi: “Daş ek, bitsin. Həm torpağı, həm suyu o qədər yaxşıdır ki, bu, orda yetişən məhsullara da təsir edir. Şuşada yeganə kooperativ bizdə idi. Ailə olaraq bu işi gördük. Heyətdə pamiğimiz var idi. Şuşada sanatoriyalar, bağçalar, doğum evlərinin hamısının pomidor-xiyar təminatı bizdən gəlirdi”.

Hər bir azərbaycanlı bu gün Şuşaya getmək istəyir, amma şuşalılar həm də orda yaşamaq üçün planlar qururlar və o günü digərlərindən daha çox səbirsizliklə gözləyirlər. Ele müsahiblərimiz olan bir ailədə Şuşaya getməyi arzulayan və o günü gözləyən 4 nəsli kimi.

Aygün Asımqızı